

Zárójelentés

A kutatás célja a szepesi jog történetével foglalkozó munkákban megmutatkozó bizonyos egyoldalúság meghaladása volt. A tartalmi bemutatások (elsősorban a *Zipser Willkür* büntetőjogi szabályai tekintetében), a keletkezéstörténeti fejtegetések, valamint a német szokásjogi gyűjtemények szepesi jogra gyakorolt hatásának vizsgálata uralták a régebbi és a legújabb jogtörténeti tanulmányokat.

Cél volt annak a lehetőségnek a kihasználása, hogy a ma ismert 16 kézirat alapján nyomon lehet követni, hogy hogyan változott a koraujkorban a szepesi jog a gazdasági, társadalmi és politikai események hatására. Ha csak korlátozott körben is, kimutathatóvá vált a szepesi jog fejlődéstörténete a kéziratok alapján.

A cél elérése több lépcsőn keresztül valósult meg:

1. A még jelenleg is folyó forrásfeltáró munka folyamatos nyomon követése mellett a legfontosabb - és mindeddig el nem végzett - feladat volt a *Zipser Willkür* 16 transkribált kézírata konkordanciájának elkészítése (az egyes rendelkezéseket tartalmazó szakaszok egymás mellé helyezése).

Ez elkerülhetetlen, ha a későbbiekben a kéziratok közötti tartalmi különbségeket és esetleges változásokat nyomon kívánjuk követni. A konkordancia szükséges volt a kéziratok rokonságának megállapításához és a segíthet a normarétegek egymásra rakódásának feltárásához is.

A konkordancia, mint újdonság kiváltotta a Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig - Arbeitsstelle „*Das sächsisch-magdeburgische Recht in Osteuropa*” munkatársainak figyelmét is.

A konkordancia publikálására (Jogtörténeti tanulmányok VIII.), valamint nemzetközi bemutatásra (Lőcsei konferencia) került.

2. A kéziratok összehasonlító elemzéséből kiderült, hogy azokat elsősorban egymásra hatásuk alapján (legalább) négy csoportba lehet sorolni.

a. Az időben legelső három kézirat egy kialakuló íráshagyomány képviselőjeként jellemezhető. A három közül érdekes módon a legkorábbra helyezett szepesszombati változat a legteljesebb, melyet a kutatások mai állása szerint az 1370-es eredeti szöveg hű tolmácsolójának tekinthetünk.

b. A konkordancia alapján lehetővé vált megállapíthatóvá vált, hogy hozzávetőleg a 16. század közepére alakult ki az a „fő sodorvonalnak” tekinthető kézirat-tradíció, amelyet aztán a másolók követtek és átvettek. Már az itt 1532-ből keltezett besztercebányai – a végén hiányos kézirat – nagyjában-egészében híven követi a rendelkezések kanonizálódó sorrendjét. Az elveszett lőcsei kézirat 1540-ből, az eperjesi (1545), az 1552-es lőcsei és az 1550 körüli budapesti változat rendelkezéseinek sorrendje szinte teljes mértékben egybecseng. Ezt a hagyományt követik aztán a legkésőbbi kéziratok is a 18. századból. Megállapítható volt, hogy nyolc kézirat "főszövegi" szerkezete csaknem teljes mértékben azonos.

Ugyanakkor kiderült, hogy a legteljesebb – összesen 97 "főszövegi" és 21 kiegészítő rendelkezést tartalmazó – 1552-es lőcsei kézirat kiegészítő rendelkezéseiből a másik – ebbe a hagyományba sorolható – hét kézirat közül csak a két legfiatalabb vesz át 8-8 rendelkezést, a többi öt változatba – akár korábbiak, akár későbbiek tekinthetők – ezek nem kerültek bele. Az 1552-es lőcsei változat tekinthető tehát a legteljesebbnek és ugyanakkor bizonyos értelemben anyaváltozatnak.

c. A többi kézirat nem mutat egyértelmű szerkezeti és tartalmi hasonlóságot. Nyilvánvalóan szoros a kapcsolat a két 17. századi Lőcsén készült kézirat, a lubicai és strázsai (1659) között is. Ezeknél a rendelkezések sorrendje teljesen azonos. Ezen kéziratokban 21 olyan rendelkezést találunk, melyek más kéziratokban nem lelhetők fel. Mindenesetre jelzés értékű, hogy ezen "extravagáns" szakaszok a kései kéziratokban már nem jelennek meg. A 17. századra tehát egyértelműen megállapíthatunk egy bizonyos „kodifikációs szükségletet,” ami azonban talán csak

korlátozott hatókörű, nem teljesen elfogadott szabályokat proponáló lehetett. Valószínűleg lőcsei „jogtudók” kezdeményezésére kerültek be az új szakaszok a kéziratokba.

d. A többi kéziratokat bizonyos értelemben „ötletszerűen” szemezgető változatoknak tekinthetjük. „Külön úton jár” pl. a szepesváraljai kézirat (1540), ami tartalmi rokonságot mutat a 16. század közepe előtti változatokkal, bár azok rendelkezési közül jó néhányat nem vett át, ugyanakkor jó néhány rendelkezése megegyezik a lőcsei 1552-es *Willkür* kiegészítő szakaszaival, de egyúttal nyolc olyan szabályt is felmutat, melyek egyetlen másik kéziratban sem szerepelnek. Hasonlóan ehhez, a gölnicbányai irat (1666) is szinte teljes egészében átveszi – főszövegébe emelve – a 21 kiegészítő rendelkezést, a hagyományos főszövegi rendelkezésekből azonban sok kimaradt ebből a változathoz.

3. A kutatás során - az eddig feltételezettekén túl - kimutathatóra kerültek azok a külföldi joghatások is, melyek a szepesi szászok jogfejlődését meghatározták. Demkó és kortársai valamint az újabb kutatások (Blazovich) már bizonyították a középkor tekintetében a Szásztükör és más német jogok behatását.

A kora újkorra azonban ez a „receptós-hatásvizsgálat” egyértelművé tette, hogy a szepesi szászok a 16. században jelentős mértékben meg kívánták újítani jogukat és ennek során rendkívül széles „minta-bázist” használtak a magdeburgi és lipcsei városjogok és azok gyakorlata, a kánonjog és a római jog alapján.

A magdeburgi joggal meglévő élő kapcsolatot fejezi ki az egyik 18. századnak keltezett lőcsei kéziratban a 17. artikulus után tett bejegyzés, amely szerint a Szász tükörrre és a magdeburgi jogra hivatkozva kimondják, hogy az örökséghez való jog szemben az artikulus tartalmával harminc éven belül nem évülhet el, továbbá az édes testvér rokonsági fokban közelebb áll a szülőkhöz, mint a féltestvér.

Ez egyrészt mutatja a Szepesség területén élt németek között az eltelt évszázadok során végbement önálló jogfejlődést, másrészt felhívja a figyelmet arra a kapcsolattartásra, amely évszázadokon keresztül élt a két jogterület között, és példája annak, hogy a lőcseiek és a Szepesség lakói mennyire anyajognak tekintették a magdeburgit.

A magdeburgi és a lipcsei jog korai behatását egyértelműen mutatja az 1628-ban készült összeállítás, a „*Collectanea*”, mely elsősorban a kötelmi jog területén jelentős behatást engedett ezen városjogoknak. Ezt sikerült megállapítani a lipcsei és magdeburgi bíróságok döntvénygyűjteményeivel való összevetés alapján.

Ez mutatja a gazdasági szükségletek hatását. Míg a középkorban a kötelmeknek, azaz szerződéseknél és a velük kapcsolatos eljárásoknak a területe meglehetősen szűk volt, a Willkürben jelentős szerepet kaptak a kölcsön- és zálogügyletek, valamint szűkebb körben bizonyos pénzügyi kapcsolatok és olyan munka kapcsolatok, amelyekért fizetség illetve bér járt. Ezek megélénkülését mutatja, a fejlettebb német városi „anyajogok” fokozott figyelembe vétele.

4. A kutatás sajátos szegmensét jelentette az erdélyi és szepesi szászok írott jogának büntetőjogi szempontú összehasonlítása, amely a *Willkür* büntetőjogi szabályainak germán, illetve német-római eredetére világíthat rá az összevetés révén. Az összehasonlító jogi elemzés egyúttal felhívja a figyelmet arra, hogy a középkorban egy-egy régió egyes területének lakosságát, nemcsak az azonos vallás gyakorlása és az ennek talaján kisarjadó művészetek kötötték össze, és formálták szellemiségének és műveltségének karakterét, hanem a jogi normák is, amelyek a lakosság életkereteit határozták meg.

A szepesi büntetőjog tekintetében ezt az teszi érdekessé, mert - a forráshelyzet révén - itt lehetővé válik az artikulusok a valósággal való szembesítése.

A munka első része publikálásra került, az összehasonlításra egy előadás keretében kerül majd sor, melyet 2007 őszén Nagyszébenben tartanak.

5. Mintegy 80% százalékos teljességgel elkészült a *Zipser Willkür* Lőcsén található, 1552-ben készült (21 appendix-szakaszt tartalmazó) kéziratának fordítása. A szöveg ellenőrzése, és a bonyolultabb szakaszok referencia szövegekkel való összevetése jelenleg is tart. A fordításhoz összeállításra került (a nyelvészeti munkák segítségével) egy, a legfontosabb jogi „tájszavakat” felsoroló szószedet. Ennek során a *Corpus Statutorum*ban korábban megjelent *Zipser Willkür* változat magyarázó jegyzetei is feldolgozásra kerültek. Valamint felhasználásra kerülnek azok a tapasztalatok, melyeket kollégáink a Szász Tükör magyar fordításánál szereztek.

6. A kutatások nem fejeződtek be. A 16 kézirat szövegelemzésének eredményeként készülöben van a koraujkori szepesi jogot jogterületenkénti (bíráskodás-igazgatás, személyi jog, családjog, dologi jog, öröklési jog, kötelmi jog, büntetőjog), az eddigi elemzéseknél részletesebb bemutatása monografikus formában. Ebben koherens választ kaphatunk a kutatás elején megfogalmazott (és a részpublicációkban már részben megoldott) kérdésekre, melyek a Szepességen belüli jogfejlődés esetleges helyi sajátosságaira, a jogterület egységességére annak időbeli dimenzióira vonatkoztak. Ezen monográfia részét képezi a *Willkür* szövegének bilingvis, magyarázatokkal ellátott kiadása is. Ezen monográfia megjelentetésére 2008 folyamán kerül sor.

Összefoglalóan ezt kell mondanunk, hogy a kutatás az eredetileg kitűzött céljait csak részben valósította meg. A kéziratokban egymásra rakódó normarétegek kutatása még nem hozta meg a tőle várt eredményeket. Ehhez a kutatás időkereteinek hibás meghatározása, illetve a kutatás érdemi részét végző vezető kutató egyetemi elfoglaltsága (dékáni megbízásának 2004-es és 2006-os meghosszabbítása) jelentős mértékben hozzájárult.

Ez tette lehetetlenné a hosszabb (a költségvetésbe betervezett) külföldi tartózkodások megvalósulását, ami miatt a *Zipser Willkür* kéziratának „helyszíni” vizsgálta csak részben történhetett meg.

Ezért kérem a jelen zárójelentés alapján születendő minősítés kiegészítő eljárásban való későbbi módosítását a később megjelenő közlemények figyelembevételével.